

Gebiedsontwikkeling Wolfswaard

Naar klimaatbestendige riviernatuur

Februari 2025

Herinrichting van de Wolfswaard

Een prachtige uiterwaard met een grote biodiversiteit. Een gebied waar de natuur zich kan ontwikkelen, waar allerlei planten en dieren hun plek vinden en waar ook water vastgehouden kan worden bij hoogwater op de rivier. En waar ruimte blijft voor een toekomstbestendige steenfabriek waar agrariërs betrokken zijn en blijven bij het beheer van de uiterwaard. Dat is wat we in de Wolfswaard, aan de zuidzijde van de Nederrijn bij Opheusden, willen realiseren.

Aanleg door zandwinning

De tijdelijke winning van zand maakt ontwikkeling van de Wolfswaard mogelijk. Zand is een belangrijke bouwgrondstof voor o.a. de woningbouw en de aanleg van infrastructuur, dijken en sportvelden. Door het winnen van het zand ontstaat een nieuw natuurgebied met daarbinnen een plas. Meer over de zandwinning leest u op pagina 15.

In deze brochure vertellen wij u graag meer over het inrichtingsplan. Achter in de brochure staan onze contactgegevens. Wij komen graag in contact als u vragen, opmerkingen of ideeën hebt.

Ruimte bieden

Steenfabriek Wolfswaard (Wienerberger), Staatsbosbeheer en K3 zijn in gesprek om samen met de omgeving te komen tot een plan voor herinrichting van de Wolfswaard. Een plan waarin natuur, recreatie, klimaatadaptatie, duurzame bouwgrondstoffen en landbouw hand in hand gaan.

We willen verschillende functies samenbrengen. Daarbij richten we ons vooral op Natura2000-doelstellingen en doelstellingen vanuit het Gelders Natuurnetwerk (GNN). U leest er meer over op pagina 9. We breiden natuurontwikkeling in de bestaande plas uit en zoeken aansluiting met de naastgelegen Maneswaard en Schoutenwaard. We maken het gebied bovendien beter beleefbaar met struin- en wandelroutes. Ook blijft er ruimte voor landbouw door agrarisch (natuur)beheer en willen we de steenfabriek verduurzamen door de aanleg van een haven. Ook breiden we het opslagterrein van de steenfabriek wat uit.

In deze brochure nemen wij u graag mee in het plan voor de Wolfswaard. Het planvormingsproces bevindt zich nog in een vroege fase. Er staat nog niets vast. We nemen uiteraard graag zoveel als mogelijk uw input mee.

Over de initiatiefnemers

Staatsbosbeheer, steenfabriek Wolfswaard en K3 hebben het initiatief genomen om de mogelijkheden voor ontwikkeling van de Wolfswaard te onderzoeken. Door samen op te trekken wordt het mogelijk om de steenfabriek te verduurzamen, een mooie basis voor natuurontwikkeling te leggen en het gebied recreatief toegankelijk te maken.

Wienerberger

Steenfabriek Wolfswaard van Wienerberger is een van de weinige nog actieve steenfabrieken in de uiterwaarden. Wienerberger is als één van de grondeigenaren in het gebied betrokken bij de herinrichting. Wienerberger heeft een lange historie in duurzaam ondernemen én heeft grote ambities om te bouwen aan een duurzame toekomst. De ontwikkeling van de uiterwaard biedt kansen om bij te dragen aan deze ambitie.

De winning van zand is de drager van het plan. Hiermee komen maatschappelijk noodzakelijke bouwgrondstoffen beschikbaar voor het bouwen van woningen en aanleggen van sportvelden.

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is grondeigenaar van het naastgelegen natuurgebied de Maneswaard. Staatsbosbeheer beheert het groene erfgoed van Nederland; het beschermen, beleefbaar maken en duurzaam benutten van zo'n 270.000 hectare natuur. Na de herinrichting zal Staatsbosbeheer een rol gaan spelen in het natuurbeheer van het gebied.

K3

De K3-organisatie is een veelzijdig bedrijf. Met onze vijf ondernemingen werken we aan landschappen voor de toekomst. Dat doen we onder andere door (bouw) grondstoffenwinning (zand, grind en klei). We creëren er bijvoorbeeld natuur-, woon- en recreatiegebieden mee en zorgen voor hoogwaterveiligheid en waterberging langs de Nederlandse rivieren.

De Wolfswaard in 1850

Een uiterwaard met historie

Blik op Wageningen

De Wolfswaard is een uiterwaard die is opgesplitst over de gemeente Overbetuwe, Neder-Betuwe én Wageningen. Het omvat circa 165 hectare en is aangewezen als Natura2000-gebied. Het behoort ook tot het Gelders Natuurnetwerk (GNN). Aan de westzijde sluit de Wolfswaard aan op de Maneswaard en aan de oostzijde op de Klaverwaard en de Schoutenwaard.

Gevormd door ijs en water...

De Wolfswaard en haar omgeving is gevormd door de Rijn en haar oorspronkelijke rivierarmen. In de ijstijden ontstonden stuwwallen. Deze waren bepalend voor de loop van de rivier, omdat ze de rivier naar het noorden begrensden. Voordat de mens in de dertiende eeuw begon met de aanleg van dijken, meanderde de Rijn hier sterk.

...en door de mens

Op de plekken waar de Rijn liep, werd veel klei afgezet. Na 1850 kwam de kleiwinning en daarmee gepaard gaande baksteenproductie op gang. Het zorgde ervoor dat het uiterwaardengebied in snel tempo veranderde. In de uiterwaarden van de Rijn vind je dan ook nog vele (oude) steenfabrieken. In de verte zie je nog de schoorstenen van oude steenfabrieken in de Blauwe Kamer en in de Plasserwaard, met de stuwwallen (de Grebbeberg en de Wageningse Berg) op de achtergrond.

In de uiterwaarden van de Nederrijn zijn waardevolle elementen aanwezig, zoals terpen met bebouwing. Ook was het gebied onderdeel van de Limes; de noordgrens van het Romeinse Rijk. Deze historische verdedigingslinie (UNESCO Werelderfgoed) loopt langs de Nederrijn. Doordat de stuwwallen zeer geschikte strategische uitkijkpunten waren, was het gebied al van oudsher in trek. Waarschijnlijk was ter hoogte van het huidige Lexkesveer ook een doorwaadbare plaats aanwezig; een plek waar de rivier overgestoken kon worden. De geschiedenis willen we nog beter zichtbaar maken in het gebied. Meer daarover leest u op pagina 11.

De plas die is ontstaan door kleiwinning in het verleden

De Wolfswaard anno nu

Steenfabriek Wolfswaard met daarachter de natuurplas en de wielen

Tegenwoordig bepaalt het agrarische beeld het karakter van de Wolfswaard. In het midden van het gebied ligt een plas die is ontstaan door kleiwinning in het verleden. Daar heeft de natuur zich al goed ontwikkeld. Na de kleiwinning is de Wolfswaard weer opgehoogd met zand uit de plas. Zo is het gebied weer geschikt gemaakt voor agrarisch gebruik.

Het gebied is nu vooral agrarisch in gebruik

Kenmerken van het gebied

De Wolfswaard is nu voornamelijk landbouwgebied, met aan de noordoostzijde de steenfabriek. In het gebied liggen tegen de winterdijk (de Rijnbandijk/Randwijkse Rijndijk) twee zogenaamde wielen; plassen die ontstaan zijn door dijkdoorbraken in het verleden. De wielen zijn ruim 200 jaar oud en staan symbool voor de strijd tegen het water in het verleden en alle risico's die het leven in dit gebied met zich meebrachten. Deze elementen vormen samen met de rietkragen, wilgen en knotwilgen én met de agrarische gronden het beeld van de Wolfswaard.

De bebouwing in de uiterwaard bestaat uit woningen op het voormalige steenfabrieksterrein de Maneswaard, de huidige steenfabriek van Wienerberger uit de jaren '50 en de bebouwing aan de westzijde rond de veerpont.

De centraal gelegen natuurplas, een plas die ontstaan is door kleiwinning in het verleden, wordt gebruikt door visvereniging 't Alvertje. Verder is de uiterwaard niet toegankelijk.

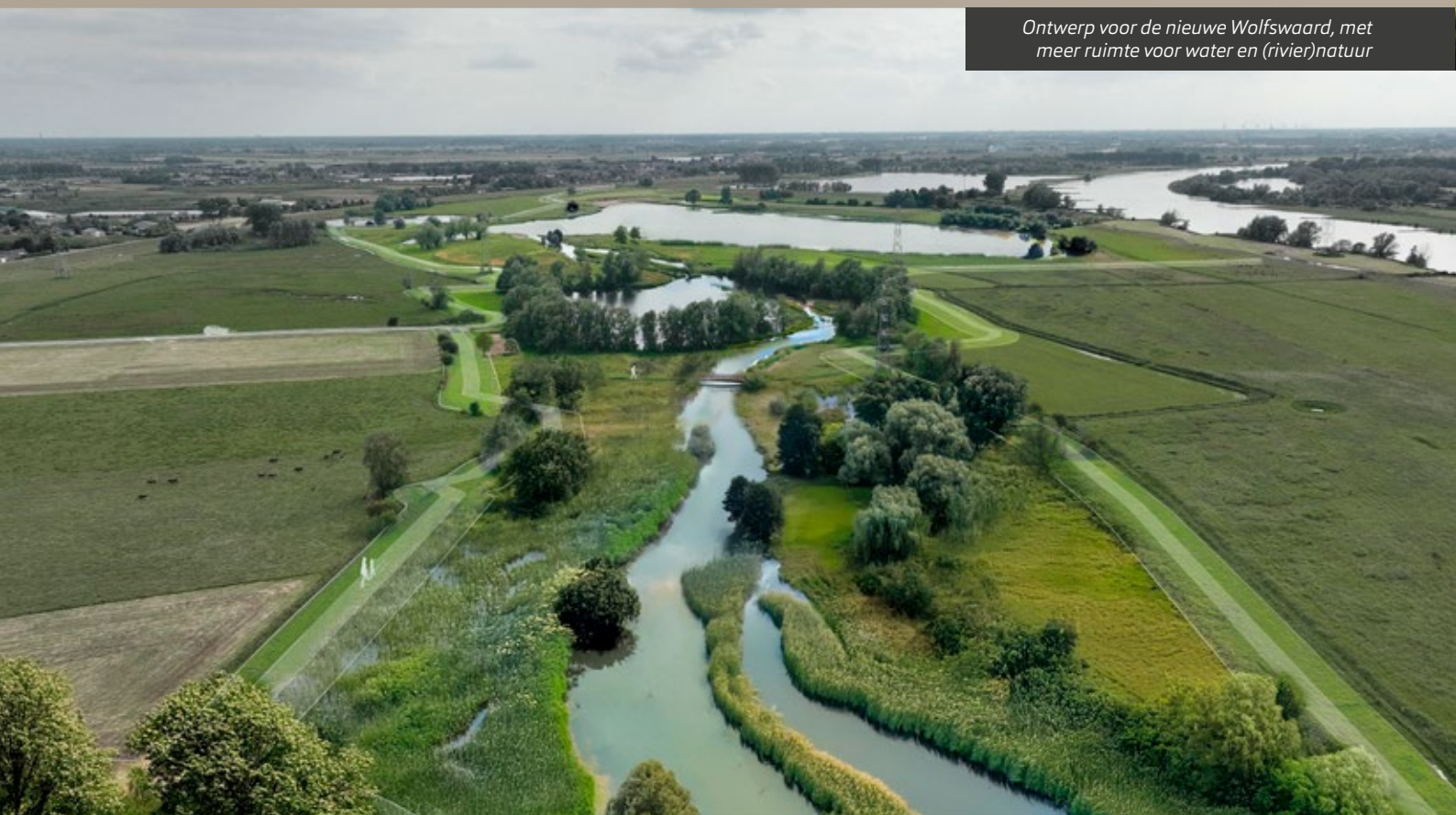

De huidige plas middenin de Wolfswaard

Ambities met elkaar verbinden

Ontwerp voor de nieuwe Wolfswaard, met meer ruimte voor water en (rivier)natuur

In de Wolfswaard willen we verschillende ambities en functies met elkaar verbinden. Natuur en landschap, waterberging in tijden van hoogwater, het voortzetten van de activiteiten van de steenfabriek én landbouw. Ook willen we de uiterwaard toegankelijker maken voor een wandeling.

Een watersnip

Natuur en landschap

De Wolfswaard is onderdeel van een Natura2000-gebied. Met deze herinrichting willen we de huidige natuur- en landschapskwaliteiten van de Wolfswaard verder versterken én toegankelijker maken.

Aaneengesloten natuurgebied

Bovendien is het een kans om de twee aangrenzende natuurgebieden Schoutenwaard en Maneswaard met elkaar te verbinden. Zo maken we een groter aaneengesloten gebied waar natuur zich kan ontwikkelen. Het wordt daarmee een geschikt leefgebied voor onder andere kwetsbare (water)vogels als de watersnip, porseleinhoen en de kwartelkoning. Hiermee geven we invulling aan Natura2000-doelstellingen en doelstellingen voor het Gelders NatuurNetwerk. Het gebied is door de Europese Unie aangewezen als zogenaamd 'Vogelrichtlijngebied'. Dat betekent dat voor dit gebied het doel is om bepaalde vogelsoorten een goed leefgebied te geven. Hier zijn dat onder andere de porseleinhoen en de watersnip.

De rivier als uitgangspunt

Basis voor het ontwerp is de rivier met zijn dynamiek in combinatie met cultuurhistorische elementen. In het gebied komt straks alle ruimte

voor glanshaverhooiland, vochtige hooilanden, rietmoeras en oibos. We zorgen verder voor open, voedselrijke foerageergebieden voor (water)vogels en rustgebieden (open water) voor overwinterende en doortrekkende vogels. Een flauw aflopende bodem naar ondiep water in de stroomgeulen maakt het bovendien tot een interessant leefgebied voor moeras- en weidevogels.

Waterberging

Het gebied behoort tot het watervoerend gebied van Nederrijn. In de huidige situatie loopt het gebied vol bij hoogwater en stroomt het weer snel leeg bij laagwater. De herinrichting biedt kansen voor een grootschalig, aaneengesloten overstromingsgebied dat door middel van een in- en uitlaat te regelen is. Zo kan het water bij hoogwater worden vastgehouden en zakt het water gedurende het voorjaar langzaam de bodem in. Dit is goed voor het bestrijden van droogte en draagt bij aan natuurontwikkeling.

Door de regelbare inlaat hebben we controle over de waterstand. Hierdoor ontstaan waardevolle overstromingsgraslanden waar veel vogels van profiteren, zonder dat de omliggende agrarische percelen hier last van hebben.

In de Wolfswaard willen we struin- en wandelgelegenheid creëren

Duurzame bedrijfsvoering steenfabriek

Wienerberger investeert continu in nieuwe ontwikkelingen, hergebruik van grondstoffen en CO₂-reductie. Met dit plan worden de steenfabrieksactiviteiten nog verder verduurzaamd. We leggen een insteekhaven aan waar schepen goed en veilig kunnen laden en lossen. In de toekomst kan de toename van vrachtverkeer over de dijk beperkt worden. Daarnaast werkt Wienerberger aan het elektrificeren van het productieproces. Zo wordt gewerkt aan afname van CO₂ en stikstofuitstoot.

Aan de oostzijde van het steenfabrieksterrein, achter de bestaande houtwal, wordt het tasveld (opslag bakstenen) vergroot. Ook wordt het kleidepot aan de zuidzijde uitgebreid. Deze hogere gronden lenen zich voor de ontwikkeling van hardhoutoibos, passend binnen het riviersysteem.

Landbouw

In de toekomst blijft landbouw belangrijk voor Nederland. In de Wolfswaard willen we de landbouwfunctie onderdeel maken van het geheel, waarbij de maatschappelijke functie van agrariërs wordt verbreed van alleen voedselproductie naar natuurbeheer.

Dat geven we graag samen met lokale agrariërs vorm. Delen van het gebied worden door lokale agrariërs beheerd. De natuur en de agrarische functie worden in die gebieden gecombineerd. Daarbij wordt nauw samengewerkt met Staatsbosbeheer.

Recreatie

De huidige Wolfswaard is een grotendeels afgesloten gebied. De gemeente heeft de wens om de uiterwaard toegankelijker te maken. Met de herinrichting geven we hier invulling aan. We willen de verbinding tussen het binnendijks gebied (Opheusden) en de rivier versterken, en zo de identiteit van Opheusden als dorp aan de Rijn.

Struinroutes en uitkijkpunt

In het gebied leggen we struinroutes aan, onder andere over de ringdijk en de nieuwe zomerkade. De strang kan straks worden overgestoken met een vlonderbrug. De ambitie voor de verdere toekomst is dat het wandelnetwerk nog groter wordt door de verbinding te maken met de Schoutenwaard.

De nieuwe wandelroutes bieden een kijkje op de bedrijvigheid rond de Nederrijn en de steenfabriek met de nieuwe haven. Ter hoogte van de toekomstige insteekhaven willen we een uitkijkpunt maken met zicht op de stuwwallen en de oude steenfabrieken aan de overkant van de rivier.

Meer westelijk ligt verdedigingswerk 'De Spees'; een Romeinse wachttoren. Het nieuw te maken uitkijkpunt en De Spees zijn mooie landschappelijke elementen die de noordgrens van het vroegere Romeinse Rijk (ook wel 'de Limes') zichtbaar maken.

Om de toegankelijkheid te vergroten, onderzoeken we of het zinvol is om bij de toegangsweg van de steenfabriek een kleine parkeerplaats aan te leggen. Deze krijgt een natuurlijke uitstraling die past in het uiterwaardengebied.

Inrichtingsplan

A Grens plangebied (stippellijn)

De Wolfswaard is gelegen tussen de Maneswaard en de Schoutenwaard. In de Schoutenwaard wordt momenteel een ondiepe geul met riviermoeras aangelegd. Een plan voor natuurontwikkeling in de Maneswaard is inmiddels vergund en zal de komende jaren in uitvoering gaan. Zo ontstaat een aaneengesloten gebied van riviernatuur.

B Strang met rietmoeras

We herstellen een oude rivierloop (een zogenaamde strang). Deze strang gaat de Nederrijn via de haven (H) en de bestaande plas verbinden met de nieuwe plas. De strang wordt ingericht met natuurvriendelijke, flauwe oevers met rietmoeras. Dit wordt een fijn leefgebied voor diverse soorten (water)planten en vissen en (water)vogels.

C Nat tot vochtig hooiland

Langs de oevers van de plas ontstaan zones van vochtige hooilanden. Dat zijn natte, bloemrijke graslanden die ook af en toe overstromen. Ze bieden een fijn leefgebied voor moeras- en weidevogels.

D Glanshaverhooiland

De wat hoger gelegen glanshaverhooilanden bestaan voornamelijk uit grassen, kruiden en verspreid voorkomende struiken. Hier kunnen ook zeldzame of bedreigde plantensoorten voorkomen.

E Vogelobservatiepunt

Aan de strang, tussen de rietmoerassen en graslanden, plaatsen we een vogelkijkhut. Vanuit deze hut kunnen de vogels in het gebied goed bekeken worden.

F Parkeerplaats

Een kleinschalige parkeerplaats met een natuurlijke uitstraling. De parkeerplaats biedt toegang tot de struinroute (G).

G Struinzone op zomerkade

Vanaf de zomerkade heeft u een prachtig uitzicht over het gebied, de stuwwallen aan de overkant van de Rijn, de bedrijvigheid bij de haven, maar ook op de natuur en de vogels in de Wolfswaard. Via een vlonderbrug kunt u de strang oversteken. Zo kunnen er verschillende ommetjes gemaakt worden. Gedurende het planvormingstraject onderzoeken we wat mogelijk is.

H Nieuwe haven met inlaatwerk

Met de nieuwe haven wordt er meer aanvoer van klei en afvoer van bakstenen per schip mogelijk, waardoor er minder vrachtwagentransport nodig is. Daarnaast kan met het inlaatwerk (een stuw/drempel waarmee we het waterpeil in de Wolfswaard kunnen regelen) en de zomerkade een aaneengesloten overstromingsgebied worden gerealiseerd. Dit komt waterveiligheid, waterbeschikbaarheid en ook verschillende dier- en plantensoorten ten goede.

Een zandzuiger

Zandwinning als drager

De tijdelijke winning van zand en grind is de drager van het plan. Door het winnen van zand en grind kunnen we het inrichtingsplan realiseren én financieren. Tegelijkertijd kunnen we de bouwsector van belangrijke grondstoffen voorzien.

Zand en grind van nationaal belang
Bij de ontwikkeling van de Wolfswaard kunnen we het mes aan meerdere kanten laten snijden: we maken ruimte voor natuur, voor waterberging, voor een duurzame toekomstbestendige steenfabriek en voor recreatie. Het zand dat bij dit werk vrij komt, heeft de bouwsector hard nodig voor de bouwopgave die we in Nederland hebben. Van het zand wordt onder andere beton gemaakt en het wordt gebruikt voor de aanleg van wegen en sportvelden. Inmiddels zijn de grondstoffen zand en grind zelfs aangemerkt als nationaal belang.

Het zand wordt gewonnen met een drijvende zandzuiger en het wordt per schip afgevoerd, zodat er geen overlast van vrachtverkeer is voor de omgeving.

Aaneengesloten natuur

De Wolfswaard is een nieuwe kraal aan de natuurketting die we langs de Nederrijn realiseren. Want ook in de Maneswaard en de Schoutenwaard zijn we als K3 bezig om een goede basis te leggen voor de ontwikkeling van (rivier)natuur. Gezamenlijk gaan ze een robuust, aaneengesloten natuurgebied vormen.

Maneswaard

In de Maneswaard bij Opheusden, ten westen van de Wolfswaard, leggen we in opdracht van en in samenwerking met Staatbosbeheer en particuliere grondeigenaren de basis voor een waterrijk natuurgebied. Dit werk gaat in het voorjaar van 2025 van start. We maken het tot een gebied waar de natuur zich kan ontwikkelen en dat optimaal beleefd kan worden. In de Maneswaard vinden straks allerlei planten en dieren hun plek en kan er in alle rust gevist, gewandeld en vogels gekeken worden.

Kleiwinning en herinrichting van de plas

Door een kleinschalige kleiwinning vergroten we het kleiputtenlandschap met riet- en moeraszones. Ook maken we een deel van de plas ondieper. Op dit moment is de plas overal diep en heeft de plas steile oevers. We gaan bepaalde delen van de plas ondieper maken, de oevers verflauwen en een aantal eilandjes aanleggen. Bij het verschijnen van deze brochure (februari 2025) weten we nog niet wanneer we starten met het ondieper maken van de plas. Zodra we dat weten, communiceren we dat uiteraard naar de omgeving.

Van het vergroten van de moeraszones, de verondieping van de plas en de aanleg van eilandjes profiteren allerlei typen (water) vogels, planten én het onderwaterleven.

Verbinding versterken

Door de aanleg van een wandelroute door het gebied willen we de verbinding van 't Veerhuis met de Maneswaard versterken. Daarbij worden overblijfselen uit de Tweede Wereldoorlog beter zichtbaar gemaakt. In maart 1945 is op 't Veerhuis namelijk een raketaanval uitgevoerd. De bomkraters zijn nog altijd zichtbaar in het landschap. Ook in de muren van 't Veerhuis zijn op een aantal plekken de inslagen nog te zien.

Schoutenwaard

In de Schoutenwaard, ten oosten van de Wolfswaard, zijn we al bezig met het maken van een waterrijk natuurgebied. We graven een deel van de kleilaag in het gebied af. Zo ontwikkelen we het gebied tot een natuurgebied met open en ondiep water en riviermoeras, afgewisseld met zandige gras- en kruidenvegetaties en bosschages.

Kleiwinning als belangrijke drager

In meerdere opzichten wordt de basis van de ontwikkeling van de Schoutenwaard en het westelijk deel van de Maneswaard gelegd door de winning van klei. Op de volgende pagina leest u meer over het hoe en waarom van de winning van klei en op welke manier dat de basis vormt voor onder andere de ontwikkeling van natuur.

Over de kleiwinning

Zowel in de Schoutenwaard als in het westelijk deel van de Maneswaard gaan we klei winnen. Dit vormt een belangrijke financiële drager voor de herinrichting van deze twee gebieden. Het afgraven van de klei schept gunstige voorwaarden voor natuurontwikkeling. De uit het gebied vrijkomende klei is geschikt als duurzame (bouw)grondstof.

Natuurontwikkeling

Het afgraven van klei biedt optimale kansen voor natuurontwikkeling. Kleigrond is over het algemeen voedselrijk. Dat betekent dat er snel algemene gras- en ruigtesoorten groeien waardoor andere planten geen kans krijgen om te groeien.

Door de klei af te graven, komt de zandbodem deels bloot te liggen. Zand is voedselarm, waardoor er minder snel gras groeit en juist allerlei andere plantensoorten de kans krijgen om tot ontwikkeling te komen. Omdat het waterpeil in de Nederrijn gedurende de zomer constant is, kunnen er goed moeraszones worden ontwikkeld. Het waterpeil in deze ondiepe zones blijft altijd steken op het stuwpeil van de Nederrijn, waardoor verdroging van het moeras niet plaatsvindt. Het moerasgebied gaat een belangrijk leefgebied voor allerlei vogels vormen.

Klei voor steenfabrieken

De klei die we in de Maneswaard en Schoutenwaard afgraven gaat naar steenfabrieken in de regio. Zij maken er bakstenen, dakpannen en straatstenen van voor de woningbouwopgave in Nederland. Door de verkoop van de klei wordt de natuurontwikkeling in de Schoutenwaard en Maneswaard dus gefinancierd. Zo besparen we maatschappelijke kosten en levert het nieuwe dynamische riviernatuur en een gevarieerd gebied voor bezoekers op.

Vervolg

Laat van u horen!

Wij kijken er naar uit om in overleg met de omgeving het plan verder vorm te geven. We vinden het vanzelfsprekend leuk en belangrijk om het gesprek samen te voeren en tips en aanbevelingen te krijgen die verwerkt kunnen worden in het plan. Ook kunnen de onderzoeken die uitgevoerd moeten worden, leiden tot andere inzichten en aanpassingen in het plan.

Heeft u nu al specifieke ideeën of wensen voor het gebied, dan horen wij dat natuurlijk ook heel graag. Neemt u daarvoor contact met ons op.

Contact

Koen Akkerman
Gebiedsontwikkelaar
024 348 88 00
k.akkerman@k3.nl

Kas Lange
Gebiedsontwikkelaar
024 348 88 58
k.lange@k3.nl

Wanraaij 2
6673 DN Andelst
Postbus 200
6660 AE Elst (Gld)
Tel. 024 348 88 00
info@k3.nl
www.k3.nl